

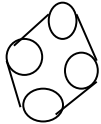
**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: VAVAKOSO LOTU RARABA...**

Okosita 18, 2019: Penitiko 10 [Pentecost 10]

Bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakatata se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka. Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

A. Ena macawa ogo Siga ni Turaga 18 Okosita, 2019:

I. Eda sa golevi ira tiko na parofita: me dua mada ga nai vakamacala lekaleka: A. Ko ira na parofita ko ira na turaga kei na marama kacivi mai vua na Kalou ka tubu mai ena drau na yabaki ni nodra bula na Iperiu ka tu vei ira na kaukauwa, na vuku vaKalou, na maqosa ka tukuna vakamatata, vakadodonu sara na veika baleta na Kalou: nai tukutuku dodonu vaKalou, nona vosa ni yalayala na Kalou kei nai vakarau ni bula savasava, dodonu ka duidui mai na bula era bula kina na tamata ena veisiga. E dodonu me uto ni bula ni tamata ko Yawe se Jiova na Kalou ka me kua ni kau mai e dua tale na ka, kalou tani, kalou lalai, na vuku sei tovo, se vosa vuku se dua tale na ka tani me sosomitaka na Kalou ko Yawe [Jiova]. B. Ko ira na parofita era dusia ga na ka e vinakataka na Kalou, [sega ni nodrai tukutuku ga; ke vakakina, era parofita vakailasu], o Koya me yavu se dusia na bula e gadreva na Kalou e na nona vuravura...me kua tale ni dua na ka tani me sosomitaka na Kalou. Ko ira na parofita ogo, na turaga kei na marama era dusia tikoga na cecere ni nona bula na Kalou, ka tiko kei ira na Iperiu [keda]. Era kaila, era tagi, era vosa vakadodonu, vosa dina ka tonotonomata, solia na vakacegu, era boleira ka vakacegui ira. E ra vakayagataka na vosa ka tu kina na kaukauwa kei na vosa vuku mera vakasamataka na tamata, na vosa e gagata ka Vosa vuku me vakasamataki vakavinaka ka vakamalua me kilai na kedrai balebale yaga veiira na Iperiu kei ira na mata tamata wavoliti ira. C. E dua na malumalumu era cakava na Isireli, ko ya mera wasea na ka vakayago mai na ka vakayalo [noda malumalumu talega e daidai]...se na kena e kune e vale ni soro se vanua ni sokalou [lotu] kei na kena e taudaku ni vale ni qaravi Kalou. Ko ira na parofita era raica na veika kece me vakayacori tikoga ena nona vuravura na

Kalou [all is sacred ground] Era vakayacora ga na nodrai tavi me vakavinakataka na bula, vakadodonutaka na bula vakatamata. II. 1. Ko Emosi kei Osea, e rau parofisai ruarua e nai ka 8 ni senitiuri, erau a parofisai tikoga ki na matanitu ko Isireli, ia ko Aisea e parofisai ena matanitu ko Juta, na gauna eratou dui bula kina e veitaravi toka ga. Eda raica ni ko Emosi e vakabibitaka na 'Dodonu ni Kalou' [Justice of God] kei Osea na 'Loloma ni Kalou' [God's mercy and love], ia ko Aisea e vakabibitaka na 'Savasava se Tabu (tu tani)ni Kalou [holiness of God]. Eda raica ni parofisai eratou vakayacora e baleti ira na matanitu e ratou dui tiko kina se talai kina; ia sa yaga na nodratou parofisai vei Juta/Isireli, kei keda talega ena gauna ogo. 2. Sa tu na dina, dodonu, loloma kei na savasava vaKalou me ratou valataka, ia era sa vakanadakuya ga na Isireli se Iperiu. 3. Eda vakadeitaka ni dina tikoga nai vakavuvuli ka tekivu ena gauna nei Mosese ena kena soli na Vunau e Tini, ko ya mera muria ka talairawarawa ki na vunau. Ke ra talaidredre ena lewa ni Kalou ena vakaoqo: talaidredre = totogi se vakavulici; talairawarawa = vakalougatataki. 4. Eda a dusia na veigauna e volai kina ko Osea ena 715 BC/BCE ka baleta na veika a yaco ena 753-715. Sa Nona parofisai ko Osea na luvei Pieri ena gauna ni nona Tui Juta ko Usaia 781-740], Jocame [740-736], Easi [736-716] kei Esekaia [716-687], ka Tui Isireli ko Jeropoama [783-743] na luvei Jeasi. Sa mai cava kina na gauna ni sautu ka sa toro sobu na bula ni tamata ena gauna nei Jeropoama II, na Tui Isireli. 5. E sega ni yawa sara na gauna ni nona parofisai ko Aisea ni raici vata kei Emosi kei Osea. Ko Aisea a tekivu na nona parofisai ena 740 BC/BCE ka vagolei vakabibi ki Juta, ia sa baleti Isireli talega, sa yaga vakalevu vei keda. [Ena gauna ogo sa wase rua kina na vanua:ko Isireli ena vualiku kei Juta ena ceva me vaka ga ena gauna nei Emosi kei Osea.

6. Sa bula tiko ko Aisea ka tukuna talega na kauvakabobula nei Isireli ena 722 BC/BCE. Aisea 1:1 sa vakaraitaka na gauna e volai kina nai tukutuku ogo: ko Usaia [781], Jocame [luvei Usaia], Easi [736] kei Esekaia [716]. Sa vakagolei na parofisai ki Jerusalemi kei Juta rauta na 700BC/BCE. 7. E vica na vakasama bibi meda vulica: E parofisai ko Aisea [vakaIperiu 'Yahweh is salvation' se 'Na Kalou na Vu ni bula' se 'na Kalou na Vu ni Veivakabulai'] E parofisai tiko e Jerusalemi ko Aisea, ka macala ni kawa talega vakatui. E so na parofisai nei Aisea e kune talega vei Maika baleta ni rau gauna vata; ko Aisea e Jerusalemi, ko Maika ena taudaku ni koro levu ko Jerusalemi. 8. Nai vola nei Aisea ka kune enai binibini vola mai na veidelana ena Waitui Mate ena 1946-8, 1956, me yacova sara na 2017. [Dead Sea Scrolls-Nai Vola Vivigi mai na Delana ena Waitui Mate, eso nai vola vivigi ogo e kunea taumada na dauvakatawasipi ni Bedouin ena Wadi Oumran ena baba ena West Bank ena bati ni wai ni Joritani. E rairai volai ena 100 BC/BCE, ka makawa sara mai na kena e vakadewataki kina nai VTM vakavavalagi [Revised Standard Version-e talei dina ni vica ga na duidui lalai ka sega ni vakalega sara nai vavakavakadewa eda wilika ka tauri mai na Masoretet Text e rauta na 600- 900 AD/ACE]. Ni so na duidui lalai e tu enai vakadewa eda wilika, e vinaka meda kila na tikina ogo: E a vakayagataki ga na Masoretet Text ka yavu ni kena volai kina na Revised Standard Version [NRSV] kei na so tale nai vakadewa vou ni VT me vakarawarawataka. Ena vosa vakaViti sa rua ka vakadewataki na Bible Society. E 9 tale na yavu ka dau vakayagataki, na yavu [sources] mai na vosa vaka Iperiu, Arameiki-- mai

na vosa vakaIperiu, vosa vaka Kirisi, Latini, Siria e vakayagataki me vakadewataki mai kina nai VT...meda kila tiko na tikina koya. 9. Nai VT e sega ni volai me vakawase ka vakatikina [me vaka na wase 60: tikina e 1-6] me vaka eda raica enai VTM kei nai VTV, ogo na ka vou ga era bulia ka vakacuruma ko ira na Dau ni VT ka sa vakayalia kina na drodro ni noda wilika. Ia sa yaga talega baleta ni dau veivuke ena kena wiliki na vanua eda gadreva.10. Ena so na rai vakaiVola Tabu era kaya eso na kena dau nai vakamacala ogo: Nai Aisea e 66 na kena wase [tautauvata kei na 66 nai vola enai VTM kei VTV] ka wasei Aisea ena rua nai wasewase levu :na 39 nai VTM, [1-39] na wase kei na 27 [40-66] na wase [VTM 39 nai vola, VTV 27 nai vola]. Sa talei ogo ni matai ni 39 na wase e tukuna vakalekaleka nai VTM taucoko, kei na 27 na wase e tukuna nai tukutuku vinaka ni VTV. Na wase 40 sa tekivu kina na domo mai veikau, ‘Dou caramaka na sala i Jiova...’ [40:3ff; 49:11ff] na vosa ka vakayagataka ko Joni na Dauveipapitaisotaki. Sa tukuna na Dauveiqaravi [Nai Vakabula Daurarawa-Suffering Servant, ka lumuti ena Yalo Tabu [52:13ff], ka sucu [49:5ff] mate ena vukuda na tamata, ka vakaturi cake tale mai na mate [52-53]. Tarava na kena vakaroti ni tamata vakabauta me “Meda sai vakadinadina me yacova nai yalayala kei vuravura” [62,63,65] Sa laki tini ena nona kaya na Kalou, ni sa vakavouya na ka kecega na Kalou ena “lomalagi vou kei na vuravura vou” [65:17;66: 22]. Sa rawa ni da kaya ni vola nei Aisea sai koya nai VT taucoko sa vakalailaitaki [miniature Bible]. Sa qai talei sara ni 40-66 e rawa ni wase tale vakatolu: 40-48: na soli ni veivakacegui vei ira sa kunea na bula dredre kei na rarawa; 49-57:na vakasama ni Dauveiqaravi ni Kalou, a mate qai tucake tale; 58-66: na veika sa bera mai, na lomalagi vou kei na vuravura vou [65:17;66:22], na nona veilewai kei na vakarokorokotaki na Kalou [66:ff]. Sa okati kina na vosa rogolevu nei Jisu ni tekivu nona veiqaravi [61:1-4; Luke 4:16-19] 11. Na wasei ni vakawase kei na vakatikina kei na kena wasei me umata na vakasama, sa koto kina na nodrai naki me vaka e da vulica ena vuli VT. Sa vakarawarawataka vei keda noda wilika ka vulica. Vei ira na DaunivolaTabu era wasewase nai vola, ia me vakaraitaki yani ka tu na kenai balebale ka salavata kei na vakasama bibi e no kina’ Sa dau wasei nai vola me vakarawarawataka ena noda wilika sa salavata kei na uma ni vakasama e salavata: e wasei vakarua 1-40 kei na 41-66. Sa wase tale me vukea ga noda wilika: sa rawa nida wasea vakatolu ka tukuna na uma ni vakasama kei na gauna era dui volai kina: 1-39 [First Isaiah] a vola ga ko Aisea; na 40-55 [Deutero –Second Isaiah], na 40-66 e duidui nai vakarau ni volavola, kena vosa, kena cioloji kei na veika e yaco ena 1-39. Na 40ff sa oti na kau vakabobula, sa tekivu na vakacoko, na tauyavu kei na vakanuinui ni gauna vinaka, sa okati kina na yalataki ni gauna ni Mesaia. Nai katolu ni wasewase na 56-66 [Trito Isaiah] kei na 40-55 sa saumi ga kina na veika e yaco ena bula nei Isireli/Juta ena wase 1-39. E rawa talega meda kaya vakaoqo, ko Aisea e no kina na veivakasama me baleta na nona kauta mai na Kalou na nona veivakabulai:Nona Vakataulewa na Kalou [Message of Judgement] 1-39; Nai tukutuku vinaka ni Veivakacegui [Message of Comfort] 40-55; nai tukutuku vinaka ni vakanuinui [Message of Hope] 56-66.

A. Aisea 5: 1-7: I. Oqo tale e dua na vosa vakatautauvata se nai yaloyalo ka boroya ko Aisea me tukuna kina na veiwekani ni Kalou kei Isireli/Juta. Sa baleta na Sere ni Were ni Vaini ka voqa kina na Joni 15:1-11 na nona vakatautauvatataki koya ko Jisu kei na vaini ka tekivu ena *“Koi au na vaini dina, ka sai vakatau-ni-were ko Tamaqu...”* Na vakasama enai VTM ni ko Isireli na Were ni vaini ni Kalou sa veiwekani sara kei na vakasama enai VTV. Na vaini sai vakatakilakila kei Isireli ka ceuti toka ena katuba ni vale ni soro mai Jerusalemi. II. Sa matata ena tikina 7 *“Ia na lewe ni vaini iJiova ni lewe vuqa na veimataqali i Isireli, kei na mataqali i Juta era sa nonai teitei daudomoni...”* kei na tikina 1 na were ni vaini *“kau sa lomana.”* Sa vaka ga nai yaloyalo nei Osea, ni wati Isireli/Juta na Kalou sa daulomana, sa vakakina na Vaini ko Isireli/Juta sa daulomana na Kalou. Nai talanoa sa matata kina na nona maroroya na Kalou na Were ni Vaini, samaka, viribaitaka, ka biuta kina na vakabulabula ni qele me rawa ni tubu bulabula ka vuataka na vua Vinaka se kamikamica. Ia ena vulai tatamusuki, sa yaco na kena veibasai, sa vuataka na vua ni vaini wiwi se ca. Nai taukei ni Vaini sa vakayacora kece sara na veika e dodonu me vuavuai vinaka kina ka vuataka na vua kamikamica, ia sa vuataka na vua veibasai, na vua wiwi. III. A cava me caka kina? Sa nanuma ko Jiova me sa biuta laivi ga, kua ni kauwaitaka, me tubua mai, me talaraka na kena bai vatu, mera butuka ka kania na manumanu kila. IV. Sa raica na Kalou ni vaka koya na nona tamata na Isireli, era sa vuataka na vua ca, sa ca na nodrai valavala. *“Sa nanuma mera ia na caka dodonu...era sa ia ga na veivakamatei...mera ia nai valavala dodonu, ia era sa raica na qoqolou”* se *‘sa vinakata ka Kalou mera vakayacora na ka vinaka, ia era sa veivakamatei, sa vinakata na Kalou mera vakayacora na ka dodonu, ia era sa veivakalolomataki, ko ira sa vakalolomataki era sa tagica me yaco na caka dodonu.’* V. Sa dodonu vinaka kina na veika e vakayacora na Kalou: ni cala na tamata e na totogitaki se vakavulici me rawa ni veisau, ni caka vinaka ka dodonu ena vakalougatataki. Nai vakavuvuli ni bula ni sa lomani keda na Kalou, sa dodonu meda vakadewataka na loloma, ia eda sa vakayacora na kena veibasai, sa dodonu ga meda veivutuni ka saumaki mai; sa baleti Isireli, sa baleti keda talega, ni da cala eda vakavulici me vinaka noda bula, ke sa daumaka tiko, sa vu ni veivakalougatataki.

B. Nai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, ena nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka dauvukei ira talega. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata, meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatu [Penteteuch-pente-5 teuch- nai vola]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veikulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai akatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same ogo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatanitu sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakarua [Deuteronomy – deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Na Same 80: Nai katolu ni wasewase ni Same [73-89] vola koAsafe se na nona kawa, sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus] sa vakabibitaka na vale vakacevaceva, na vale ni Soro na tabu kei na lagilagi ni Kalou , na nona veiliutaki na Kalou. Baleta ni Kalou lagilagi ka qaqa, a rawa vei keda na tamata meda rai vua me vakabulai keda mai na meca. Na Kalou lagilagi sa dodonu ga me rokovi ka qaravi ena yalo dina.*

B. Same 80:1-2, 8-19: I. *Sa laurai Vinaka ena Same ogo ni kerea se masuta tikoga na tamata na Rarama ni Kalou [1,3,7, 19], me vakaseyavutaka nona cudru [16]. Sa tukuni na nodra vakaloloma ko Ifereimi, Penijamini kei Manasa nai vakaraitaki ga ni mataqali sa dodonu me veisau ka lesu vei Jiova. Na nodra leqa e sega walega ni baleta ni tu na nodra meca ka valuti ira tiko mai na veimatanitu wavoliti ira, ia sa ka bibi sara ni ra sa lutu mai na liga loloma ni Kalou. Sa ra ia tikoga na masu me vaka ena tikina 19, “I Jiova na*

Kalou ni lewe vuqa, moni vakalesui keimami tale, me cilavi keimami na matamuni; ia keimami na bula kina.” Sa masu ni veivakavou kei na tara vou tale ni nodra yavu ni oti na gauna dredre ni nodra vakalolomataki ka vakarusai. Na nodra gagadre ena nodra masu mera ‘vakalesui tale [restored].

II. Na 8-13 sa vaka nai yaloyalo ni vu ni vaini ena Aisea e cake, na qaravi Vinaka ni vaini ena vuataka na vua kilikili, ia na meca levu ga sa vakaraitaki ena nodra kauvakabobula ki Asiria 722 kei Jerusalemi ki Papiloni ena 586 [na Vaini ko Isireli kei Juta sa tete na tabana kei na wakana ena veivanua] sa macala sara nira sa sega ni taqomaki rawa [8-13]. Na gauna ni veivakabobulataki oqo sa sega na kaukauwa me vorata na kaukauwa ni meca...ena tawa mudu beka?

III. Na 15-18, ko Rejieli [Vakatekivu 35:18, qai mate ni sa vakasucu oti] e vakayacana na luvena me ko Ben-Oni [Penioni] se ‘Luve ni noqu rarawa’, sa qai vakayacana vou tale ko tamana [Jekope] me ko ‘Ben-jamin’ ‘Penijamini’ [*Luvequ ena ligaqui matau, tikina 17*], sa veisau kina sa rawa kina bula kei na veivagalalataki, mai na kawa ko ya sa tadu mai kina na Mesaia sa yalataki, ena qai vakamalumalumutaka ka veivagalalataki mai na meca kecega.

C. Ai Vakamacala me baleta nai vola vei ira na Iperiu: *Nai Vola vei ira na Iperiu se Isireli [Jiu] sa volai enai Vola Tabu vakaviti ni vola ko Paula [kau mai na KJV] nai vakadewa vou vakaviti sa biu laivi ko Paula. Sa duidui sara nai vola nei Paula kei nai vola oqo ka sega ni tekivu ena vosa “Koi au ko Paula...” ia ena duatani na vosa. Na vosa vaKirisi e vakayagataki e duidui sara mai na kena vakayagataki enai VTV, ka ni vola oqo e vakayagataka na vosa vaKirisi ena kenai veta e cake [classical Greek]. E levu na yaca e tukuni ni vola nai vola, ia nanumi talega ni vola e dua na marama lotu me vakataki Pirisila na wati Apolosa. Baleta ga nira sega ni dokai na marama ena gauna ko ya, sa na uasivi ga me biu kina na yacana e dua e rogo ka turaga me vakataki Paula kei ira tale eso. Ia, ko koya e vola e kila vakavinaka nonai VT [Torah] ka dua e tamata lotu vaKarisito yalo dina; E kune kina na vakasama cecere oqo: 1. Ko Jisu na Luve ni Kalou sa talairawarawa me mate ena vukuda, sa cecere kina ko koya mai veiira na parofita ena Veiyalayalati Makawa, vei ira na agilosi, vei Mosese. 2. Sa betelevu tawamudu ka uasivi vei ira na bete kece enai VTM. 3. Vei Jisu duaduaga sa yaco kina na noda vakabulai, ko koya nai soro donu ka uasivi mai na manumanu kece sa vakayabori. 4. Na wase 11 sa totoka taudua ni vakabibitaki kina na yacadra na tamata vakabauta dina; na wase 12 sa dusia ga na bibi ni noda rai matua vei Jisu sa vakatekivuna ena vakataucokotaka na vakabauta. Sa sereki ka vakamacalataki nai vakarau ni lotu enai VTM, oti sa tukuni Jisu ni vinaka cake se vinaka sara mai nai vakarau ni soKalou, vakarau ni bula. Ko Jisu duadua ga sa cecere ka qaqa, sega tale e dua. Na wase 13 sa tukuna na vosa totoka oqo: Sai koyakoya tikoga ko Jisu Karisito, ena siga sa oti, kei na siga e daidai kei na veisiga e muri’ [8] se ‘Ni sa sega na noda koro eke, me da tiko vakadua kina, ia eda sa vakasaqara ga e dua ena muri mai’ [14].*

Iperiu 11:29-12:2: I. Eda tomana tikoga na bibi ni vakabauta: eda taroga kina: A cava nai balebale ni vakabauta? E nai vakadewa vou ni VT na 11:1, “Na vakabauta sai koya na noda vakadinata ni sa yaco na veika eda nuitaka, kei

na noda kila nira sa tiko vakaidina na veika eda sega ni raica.” Sa sega ni qai vaka nai vakadewa makawa, “Ia na vakabauta sa vaka ni sa vakayacori na veika vakanuinitaki, sa vaka e vakaraitaki ni veika sa tawa kune.” Sa biu laivi na ‘sa vaka’ sa tukuna vakadodonu sara na ka sa yaco ka sega kina na vakabeka se cegu taro? Eda qai raica ni sega ni vakamacalataka sara nai balebale ni vakabauta na Dauvolavola [define faith], *ia e kauta ga mai nai talanoa ni turaga kei na marama vakabauta ka talanoataka na nodra bula ni talairawarawa ka muria na Kalou [vakabauta], ka tauyavu kina na ‘veiwekani’ [relationship] ni Kalou kei na tamata. Na vosa eda vakayagataka ena gauna ogo na veiwekani kei Jisu [personal relationship with the Lord Jesus] na veiwekani Jisu kei na tamata ka semati rau na vakabauta. Eda vakayagataka na vosa ‘kila, vakadinata, vakararavi, tuvata, kabita’ se na bula ena lomai Jisu, sa kaya ko Paula, “*sa sega ni koi au sa bula tiko, na Karisito ga sa bula e lomaqu*” [Kalatia 2:19-20], ko ya na veiwekani kei Jisu se na vakabauta. Na vakabauta e dua na ka dina sara [believe what is true], na ka e vakadinati e dina kei na ka e namaka ena yaco dina sara [what it expects will surely come]. E sega ni vakanuini wale me yaco na ka eda vinakata se dua na ka ko gadreva ga mo rawata se yacova [wishful thinking], ia na nanamaki [utter conviction] ni na yaco dina, ka sega kina na vakatitiqa. Na vakabauta sa tara ka ologa, kauta, veisautaka na tamata ena dua na bula ni veiwekani dina kei na Kalou. II. Eda tomana tale na vakabauta nei Mosese kei na veika sa vakayacora na Kalou ni sa tu vei Mosese na vakabauta. Raica tale mada na yaca rogo ena vakabauta: ke so dou sa bera ni veivosaki kina, sa yaga me vakaoti sara: Eparaama, Sera, Aisake, Jekope, Mosese, Reape, Kitione, Baraka, Samisoni, Jepica, Samuela, Tevita , parofita: Iliajia, Ilaisa...[vakuria e so na yaca... ko kila ka veitalanoataka]. Ko ira kece oqori ‘*eratou taukena vata e muri na ka ko ya ka yalataki: ni sa nuitaka ko koya na koro sa tauyavutaki, ka tara na Kalou ka cakava*’ [11:9-10]. Eda raica eke na vakayagatki ni vosa vakaiyaloyalo me tukuni kina na bula vaka kei na Kalou ka da vakuria ena Saioni Vou, Jeruselemi Vou, Kenani Vou... na vanua totoka ka bula vata kina na tamata kei na Kalou. Ena ivaqa ena macawa ogo 11:29-12:2 sa no kina na kena vakavotukanataki na vanua yalataki ogo. Taumada meda kila ni wase kei na tiki ni VT e dua na ka e qai vakaleweni e muri sara; sa kenai balebale ni vola vei Iperiu e dua ga nai vola balavu sega ni vakawase se vakatikina. Ni da raica na 12: 2 “ *O koya meda vakaraici Jisu ko koya sa tekivuna ena vakataucokotaka [na vosa sauma e sega ni dodonu me tiko e kea] na noda vakabauta.*” Sa rawa meda kaya na uto ni wase 11 kei na 12 e no ogo kena 12:2, ko ya meda vakaraici Jisu ga. Ko ira kece era vakabauta eda wilika era bula ena gauna makawa, ia era se bera ni raici Jisu, dina ga ni mai raici Jisu ko Mosese kei Ilaitia ena Ulunivanua ka matalia kina na yagoi Jisu [Marika 9: 2-8; Maciu*

17:1-13; Luke 9:28-36]. Ko ia e muri mai ka okati kina koi keda eda sa bula ni oti na mate kei na tucake tale mai na mate nei Jisu, na noda vakabauta sa dusia ko Paula eda sa raica ena Kalatia 2:19-20 sa bula ko Jisu ena noda bula nida sa vakabauta [personal relationship with Jesus].III. Eda sa raica ni sa dua na ka bibi na vakabauta, sega ena kila ga vakavakasama, ia na nona bula na Turaga ko Jisu ena noda dui bula, ko ya na noda veiwekani kei Jisu Karisito. IV. Ena rawa me ka ga vakaivakarau vakalotu, se vakavanua se veirairaici se veimurimuri na noda lotu, ia e yali tiko na ka bibi sai koya na vakabauta dina. Sa bibi dina na noda vakadeitaka na noda vakabauta na Turaga ko Jisu, ko ya na noda sema tiko vua se na noda veiwekani dina ka veikilai dina sara kei Jisu Karisito.

D. Ai Vakamacala me baleta na Kosipeli nei Luke: *Ko Luke e vola nai vola e rua oqo: ko Luke na Kosipeli kei na Cakacaka ni Apositolo. Meda raica mada vakalekaleka: Na vuniwai ko Luke [Kolosa 4: 14], na kai Kirisi, kenai balebale ni tamata lotu vaKarisito ka sega ni Jiu me vakataki iratou na tisaipeli nei Jisu se ko iratou ka vola na vo ni Kosipeli: Maciu, Marika kei Joni. Ko Luke e vola taumada na Kosipeli rauta na 60 AD/ACE mai Roma se Sisaria. Ni oti ga na Kosipeli sa raica ni ganita me vola na Cakacaka ni Apositolo se ganita vinaka me vakatokai me Cakacaka ni Yalo Tabu ka vakuria kina nona kila vakavuniwai ka sa ciqoma ni tiko tale edua na kaukauwa ni veivakabulai , ko ya na kaukauwa ni Kalou. Sa volai [63-70AD/ACE] nai vola vei Ceofilo [theo – kalou, philo-lomana], rairai dua na turaga lotu se dua nai vavakoso e ‘lomana na Kalou.’ Sa tomana kina na veika sa vakayacora ko Jisu, o koya ka vakatavuvuli vei ira na tamata, mate, ia sa tucake tale mai na mate, kei na nona kaucake ki lomalagi. Sa solia na Yalo Tabu mei solisoli ka vu ni kaukauwa mera qarava kina nai tavi vakaiapositolo. Sa tekivu na kadre ni Tukutuku Vinaka mai Jerusalemi ka dewa yani ki vuravura raraba[Cakacaka 2:1ff]. E vica na tikina bibi meda kila taumada: 1. Na veivakabulai sa mai vakayacora na Kalou ena bula nei Jisu sa baleti yuravura taucoko [inclusive]: a. Ko Luke e sega ni vakacuruma nai tukutuku me kua ni vunautaki nai Tukutuku Vinaka vei ira na kai Matanitu tani me vaka ena Maciu 10:5-6 [cf Marika 6:7-13; Luke 9:1-6]; b. Sega ni vakacuruma na veitalanoa ni marama ni Kenani kei Jisu ena Maciu 15:21-28 [cf Marika 7:24-30]; c. Ko Luke e sega so ni vakabibitaka na kena vakayacori na parofisai mai nai VTM me vakataki Maciu. 2. Sega ni vakataki Maciu kei Marika, ko Luke sa qarauna me tekivutaka nonai tukutuku me salavata kei nai tukutuku ni gauna ko ya [raica e cake “an orderly narrative/account”--- “mai nai vakatekivu, meu veidutaitaka nai vola vei kemuni” Luke 1:3]: na bula vakapolitiki, vakailavo, veimaliwai kei na bula vakavanua [historical/geopolitical]. Na nona Kosipeli sa vakarautaki me baleti vuravura raraba. 3. E levu cake na matailalai ni nona tukuna na bula, mate kei na tucake tale ni Turaga ko Jisu. E levu cake nai talanoa me vakadinadinataka na tucake tale ena nona vakaraitaki koya vei iratou na tisaipeli. 4. Vakavolekati keda sara enai talanoa totoka ni yuvale [pen-portraits]: Elisapeci kei Sakaraia [1:5-25,57-80], Meri kei Josefa [1:26-56;2:1-26, 41-52]; Simione kei Ana [2:25-38] kei Joni na Dauveipapitaisotaki [3:1-20]. Oqo ko ira na turaga kei na marama e sotava ko Jisu ena nona bula. 5. Nai talanoa e rawa nida vakasamataka, veitalanoa kina ka raica na kena yaga ena noda bula: Na nodra vakadinadina ko ira era sa rawai ena bula ni Dauveiqaravi Levu, nai Vakabula ni tamata vakabulai, na Turaga ko Jisu [1:1-2], na marama ka lumuta na yavai Jisu ena waiwai [7:36-50], nona qaravi Sakeusa ka vakabulai koya [19:1-10], sota kei ira so tale na tisaipeli ka sega ni dua vei iratou*

na lewe 12, ko ya ena gaunisala ki Emeo [24:13-15]; 6. Sa tukuna e dua na 'Jisu' dauveikauwaitaki ka dauloloma: na marama ka lumuta na yavana [7:36-50], na marama turudrabalavu ena 12 na yabaki ka tara na tutu ni nonai sulu ena gaunisala vei Jairo [8:41-42,49-56] me laki vakabula na luvena yalewa yabaki 12 [8:43-48], na vada mai Neini ka vakabula na luvena tagane [7:11-17]. 7. Na totoka kei na titobu ni loloma mai vale [ni Kalou] ena veivosoti kei na vakabokoci ni valavalaca me vaka nai talanoa ena Luke 15:1-32: na sipi sa yali, na tiki ni siliva sa yali, na gone sa yali se gone cidroi. 8. Na nodra kauwaitaki na dravudravua, tamata e biligi tani ka vakalolomataki ka okati kina na marama. Sa vutuniyau ko Luke enai talanoa e veivakauqeti ka veilauti me yaga ena noda buakela ni soKalou, vakadinadinataki Jisu kei na noda veiqaravi ena vanua eda bula kina.

Luke 12: 49-56: I. **Vakalekaleka ga**, sa na vakaoqo nai balebale ni veitikina oqo: **Sa dodonu me vakatulewa ko Isireli!** [cf Maciu 10:34-36; 16:2-3; 5:25-26]. *Sa kena gauna oqo me vakatulewa kina na tamata mera vakabauti Jisu se tusanaka ni sa nodra Turaga kai Vakabula ko Jisu se ra vakanadakui koya se kua ni kauwaitaki koya? Nona lako mai sa kauta mai na veitawasei e vuravura. Sa kenai balebale ni sa lako mai me vaka na bukawaqa, me caudre na buka ka waqa katakata sara ka vaqeyavutaka kina na veika sa kama. Me sa dua nai tauyavu vou kei nai lakolako vou. Na ka sa mai vakayacora oqo ko Jisu sa na vakavuna na nona 'rarawa', tara se curuma taucoko nona bula [papitaiso], ka sa gadreva me yaco totolo mai na gauna me oti kina. **b.** Sa sega ni lako mai me kauta mai na veivinakati, baleta na nonai tukutuku, ko ya nai Tukutuku Vinaka ena vakavurea se vakavuna na veitawasei ena matavuvale. **c.** Na veigauna sa oti kei na gauna oqo nei Jisu kei na veigauna tarava, sa bibi sara na teitei [farming] ka sa yaco mera kena dau na tamata na kila na draki. Sa bibi oqo me donu kina na gauna ni teitei, kei na tatamusuki. Era kila vinaka ni kune na O sa tarava na uca. Ia ni yaco mai na ka levu taudua, ko ya ni lako mai ko Jisu sa ka ni rarawa ni ra wilika cala na tamata, era druma kina ka duidui sara mai na nodra kila na draki kei na veika e tarava: Ia sa ka ni rarawa nira sega ni wilika rawa nai vakatakilakila ni veika bibi e yaco ena veigauna. Na nodra yalodruma sa vaka ga e dua sa laki lewai ni sa sega ni kila na ka edodonu me cakava, ia sa qai kurabui ga sa biu e vale ni veivesu. Ia e sega mada ni veitalanoataka nona cala me sauma na dinau ni bera ni qaqauraki ka biu e vale ni veivesu. Sa kena gauna oqo ni yavala, rogoca, vakaytulewa, ka digitaki Jisu sara me nomu Turaga kai Vakabula. II. **Meda raica ga na vakasama bibi eso.** Me wase vakarua na veitiki ni vola oqo: Ena **49-53:** Ko Jisu sa mai vakavuna na veitawasei. Raica vakavinaka na vosa e vakayagataki: **'au sa lako mai meu biuta na bukawaqa e vuravura'**, kei na **'ia e dua na noqu papitaiso au na***

papitaisotaki kina'. A. Meda veitalanoataka ka dikeva mada na veika eda kila baleta na buka se bukawaqa ena noda bula ena veisiga. A cava na yaga ni bukawaqa se cava e cakava na bukawaqa? A cava na veika e vakayacora na buka? A cava na buka waqa enai VTM kei nai VTV... na vunikau kama ka sega ni yavu ka raica ko Mosese [L/Yani 3:1ff], na duru O bukawaqa [L/Yani 14:19-20, etc]; na raivotu nei Aisea [Aisea 6:1-9] kei na so tale...raica na Siga ni Penitiko...yameyame ni bukawaqa [Cakacaka 2:1ff]. Na vakacaca ni buka e vakama na ka, ka tubu na ka vou mai na vanua sa kama oti, ka yaco take na veivakacokotaki. A cava era tawase kina na tamata ena vuku i Jisu? *Ena yaco na tawase, ia sa rawa na veivakacokotaki ni oti na veitawasei, sa koto kina na vakanuinui ni na yaco na veivakataucokotaki*. A cava eda sega ni duavata kina, me vaka nai naki ni nona lako mai [raica na Joni 17]? Raica vata kei na galala e tu veikeda yadua kei na noda vakatulewa? B. Na papitaiso, na sisili tabadromuci e wai- sisili ka nunu sara. A cava na papitaiso [raica Taro X, Vola ni Sere ni Lotu Wesele ena Sakaramede ni Papitaiso kei nai vola ni nomu lotu]? Eda kila ni a papitaiso ko Jisu ena Joritani. *Nai ka rua ni papitaiso ogo nei Jisu sai koya na nona sisili se ologi/solegi/curumi/wavoliti koya kece ko MATE sa dredre me levea, sa na lakova ga, sa solia kina nona bula me mate. Dina ga ni sa rarawa kina na lomana, ia sa talai rawarawa ga vua na Kalou me da bula ena vukuna*. Wilika mada nai talanoa ni nodrau kerekere na veitacini ko Jemesa kei Joni kei na i sau ni taro nei Jisu [Marika 10:35-45, Maciu 20:20-28]. A cava na kenai balebale ni papitaiso ko ya? Sa tu vei keda na galala, eda rogoca na vosa ni Kalou eda qai vakatulewa, meda muria se kua, sa vakatau vei keda yadua, sa nomu ga na IO se SEGA! Sa kenai balebale ni sa rawa kina na veisei kei na veitawasei vakaveiwekani. E rawa vakacava ko ya? Tikina 54-57: Na kilai ni Gauna ni nona sa Tiko ogo [raica talega na Maciu 16: 2-3], sa baleta na rawarawa nida kila na gauna e da donuya tiko ka ni sa tiko ogo na Turaga ko Jisu na Luve ni Kalou, ko ya ko Imanueli [Kalou sa tikovata kei keda-nona lia tamata ko Jisu]. Sa rawarawa sara mera kila na vakarorogo se ko ira era tiko ekea ni sa tiko en akedra maliwa ko koya sa yalataki. Sa dodonu mera kila me vaka ga nodra kila na draki: sa kilai ni tau mai na uca, ni sa tubu mai na O se sa dua na katakata levu ni sa voleka na cagi kaukauwa. *A cava ga na vuna era sega kina ni kila na gauna ogo, ni sa tiko ogo ko Jisu?* Sa sega li ni matata tu enai Vola Tabu kei na nodrai vola na Parofita kei na nodra parofisai ni na lako mai ka sa tiko ena keda maliwa, sa

lailai beka na noda vakabauta? Sa dua talega nai vakavuli vinaka vei keda meda kila na tikina bibi oqo!

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods], na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]:A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Cava/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni oqo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna oqo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa oqo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc, se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara.

VEIKAUWAITAKI: A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo